

DCIDOB 109.

PAKISTAN, A LA RECERCA D'UNA IDENTITAT.

Visió general i claus per entendre els conflictes del Pakistan. Construcció d'un país amb aliats de sorra i enemics de ferro.

Oriol Farrés

Visió general i claus per entendre els conflictes del Pakistan

Construcció d'un país amb aliats de sorra i enemics de ferro

Oriol Farrés Coordinador de l'*Anuario Asia-Pacífico*, Casa Àsia, Fundació CIDOB i Real Instituto Elcano

No és gens estrany obrir la premsa del dia i trobar, com a mínim, un article de la secció d'internacional dedicat a esdeveniments recents al Pakistan. Els diversos conflictes oberts, iniciats en diferents fases de la història del país i imbricats els uns en els altres, han configurat la imatge actual de caos polític i amenaces a la seguretat de les persones. Les anàlisis que reflexionen sobre el seu futur presenten, col·locades una al costat de l'altra, un ventall de possibilitats que va des d'una *afganització* del país (a causa d'un col·lapse de l'Estat que, en aquest cas, podria posar en risc l'arsenal nuclear) fins a la realització d'una transició cap a una democràcia real, una esperança que va ressuscitar amb el retorn dels líders polítics de l'exili, i que amb la mort de Benazir Bhutto va rebre un fort impacte. Més enllà de retocs cosmètics, una veritable transformació del país hauria d'afectar els fonaments en els quals se sustenten els conflictes oberts actualment, com la qüestió de la identitat nacional, el paper de l'exèrcit i la tradició autoritària, o l'accés desigual als recursos. També, com veurem, l'enclavament geopolític del país no ha estat, ni sembla que hagi de ser en un futur proper, més que una font de maldecaps per als pakistanesos.

Sismologia, clima i cultura

Un primer element que ens dona coordenades de com interpretar el Pakistan, està relacionat amb la seva orografia i la distribució ètnica. Per comprendre-la, cal, en primer lloc, fixar-nos en l'acció de la natura i, específicament, del territori que s'ha generat pel fet que pel mig del país transcorre la línia de xoc entre dues grans plaques tectòniques, l'eurasiàtica i la del subcontinent indi. La fricció generada va elevar les vores d'ambdues plaques i

va formar les serralades de l'Himàlaia i l'Hindu Kush, i va dividir el territori del Pakistan en espais d'orografia diferenciada. També és causa de terratrèmols, com el del 2005 al Caixmir, que va provocar gairebé 80.000 víctimes mortals¹. En conseqüència, també els cursos dels rius i les superfícies de cultiu són diferents segons es trobin en una banda o en una altra. I, finalment, això ha contribuït a diversificar la flora i la fauna, els coneixements i les activitats productives de les persones.

Més enllà de les fronteres, que han variat amb el temps, l'orografia del territori ha ordenat les vies de comunicació entre regions properes, afavorint l'intercanvi de coneixements i la creació d'una tradició i una llengua comunes. Així, el costat més occidental del país, de perfil muntanyós, menys donat a l'agricultura i d'accés remot des de les planes del subcontinent, presenta afinitats amb la cultura persa-afganesa, amb la qual comparteix serralades al nord i planes desèrtiques al sud. A l'est de la fractura s'obren territoris relativament plans on, de manera natural o amb l'ajuda de la irrigació, s'han desenvolupat una agricultura molt productiva i vincles amb la tradició cultural del subcontinent indi (Brown, 1994). Aquesta dispersió queda reflectida lingüísticament ja que els paixtus (15,4% de la població) i els balutxis (3,6%) parlen llengües perses mentre que l'ètnia majoritària –punjabi (44,2%)–, els sindhis (14,1%) i altres ètnies minoritàries parlen llengües índiques.

Damunt d'aquesta ordenació natural, el poder (imperial, colonial, estatal) ha actuat –com observem al mapa 1–, redistribuint una nova distribució política a sobre de la distribució ètnica. Si bé les províncies respecten el repartiment *natural*² de la població dins dels estats, les fronteres estatals obeeixen a d'altres interessos i no respecten aquest ordre, dividint en alguns casos comunitats

ètniques com, per exemple, els paixtus a l'oest, l'ètnia balutxi al sud-oest i la punjabi a l'est. A cavall de dos estats, aquesta és una font potencial de conflicte. Algunes d'aquestes comunitats busquen trencar el marc estatal per reunificar-se i, de vegades, desenvolupen moviments nacionalistes i insurgents; qualsevol acció que busqui sufocar-los pot complicar la situació i provocar una reacció del país veí i que aquest es vegi legitimat a intervenir-hi.

Breu història del naixement del país

Com moltes terres de frontera, el territori que avui és el Pakistan ha estat punt de trobada de les civilitzacions d'Àsia més potents: d'una banda, la tradició persa i centreesiàtica i, de l'altra, les cultures de l'Àsia Meridional, principalment la hindú. A través de les rutes d'intercanvi comercial va arribar la religió musulmana, que es va implantar amb força arreu del subcontinent; algunes regions l'adoptarien majoritàriament mentre en d'altres quedaria en franca minoria (les zones majoritàries van quedar limitades a l'oest del subcontinent, on van assentar-se els descendents dels invasors centreesiàtics, els mogols, i a l'est [Bengala], on es van produir onades importants de conversions a l'islam). Un motiu que segur que hi va influir va ser la complexa distribució del poder en la història del subcontinent on, sovint, van proliferar reduïdes independents. Amb el pas dels anys, i a causa del relatiu aïllament del subcontinent (una península rodejada de mar i coronada al nord per l'Himàlaia), es va generar un islam autòcton, en tant que en molts casos va empeltar-se de les tradicions ètniques i religioses, com la hindú. Motius diversos, com l'igualitarisme promogut des de l'islam o el fet que a l'època fos la religió més ben considerada pels governants de torn (amb un període d'esplendor sota el regnat dels mogols), van generar també onades de conversions a aquesta religió, especialment a l'est del país. Malgrat tot, en un territori de majoria hindú els musulmans eren, sens dubte, un col·lectiu discriminat, però segurament no més del que ho són altres col·lectius a l'Índia, una societat fortament jerarquitzada pel sistema de castes. En aquell moment, però, –i fins a molt més endavant– els musulmans estaven molt lluny de perseguir un Estat propi.

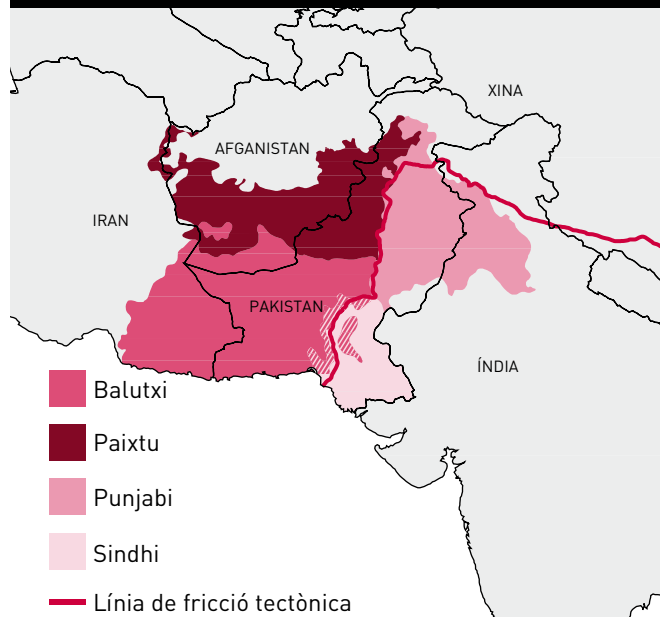
La idea d'un Estat propi va prendre forma a partir del segle XX, gràcies en bona mesura a la influència (més o menys directa) dels britànics, que segurament per la tàctica del "divideix i venceràs", van començar a descriure en els seus estudis antropològics els *mahometans indis* com una comunitat diferenciada, dins del *Raj*. La presència britànica va influir també en la configuració del país, principalment a l'hora de traçar les fronteres (i dividir les ètnies) i de configurar una nova idea d'administració que no només recaptava impostos sinó que es cuidava d'impartir justícia, construir infraestructures i ostentar un cert monopoli de la violència (l'exèrcit indi i pakistanès col·loquen els seus fonaments en aquest període). La penetració dels britànics va estendre's per contagi a les regions més orientals de l'actual Pakistan, però no va arrelar en les regions més occidentals, on van sobreviure poders tradicionals amb certes pinzellades *feudals*. Els britànics van confiar en aquests cabdills tribals i terratinents

per controlar la població, i van concentrar-se en la formació d'un exèrcit ben entrenat que defensés les fronteres de la colònia.

Finalment, cal tenir en compte un tercer element: el procés de descolonització britànica va obrir un període de reflexió sobre la identitat en el marc d'un moviment d'independència. El moment de creació d'un nou marc estatal va obrir una finestra d'oportunitat que els líders de la Lliga Musulmana van aprofitar per promoure la creació del país. En parlar de la teoria de les "dues nacions", que apel·la a l'existència d'una nació musulmana dins de l'Índia, es van recuperar arguments esgrimits pels britànics per reforçar aquest fet.

En el marc de la colònia, una nova elit d'indis de religió musulmana es va formar a les universitats britàniques i es van impregnar de les idees dels moviments de construcció nacional, que té en l'islam modern (gairebé laic) un element aglutinador de voluntats, des del qual es pot generar un moviment d'independència per a l'Índia, en estreta cooperació amb la comunitat hindú. El 1916, el líder polític del procés de creació del Pakistan, Muhammad Alí Jinnah, va ser l'arquitecte del Pacte de Lucknow, que formalitzà la cooperació entre el Partit del Congrés (hindú) i la Lliga Musulmana (LA), enfront dels britànics. Des de llavors, la idea va anar prenent forma. El 1930, un grup d'estudiants al Regne Unit va proposar el nom de "PAKISTAN" per primera vegada, un nom que significa "terra dels purs" en llengua persa i que, alhora, sorgeix de l'acrònim que conformen les sigles dels territoris de marcada majoria musulmana que haurien de ser la base del nou Estat: Punjab, Afghania –la Província Fronterera del Nord-Oest (NWFP)–, C(K)aixmir i BalutxISTAN. Malgrat que la idea va perviure, el nom gairebé va caure en l'oblit durant una dècada. Progressivament, però, i a mesura que la independència de l'Índia s'apropava, la relació entre ambdós partits s'anava deteriorant: Jinnah defensà en encesos discursos la idea de les "dues nacions"

Mapa 1. Línia de fricció de les plaques eurasiàtica i índia i distribució ètnica

Elaboració Fundació CIDOB. Font: The University of Texas at Austin.

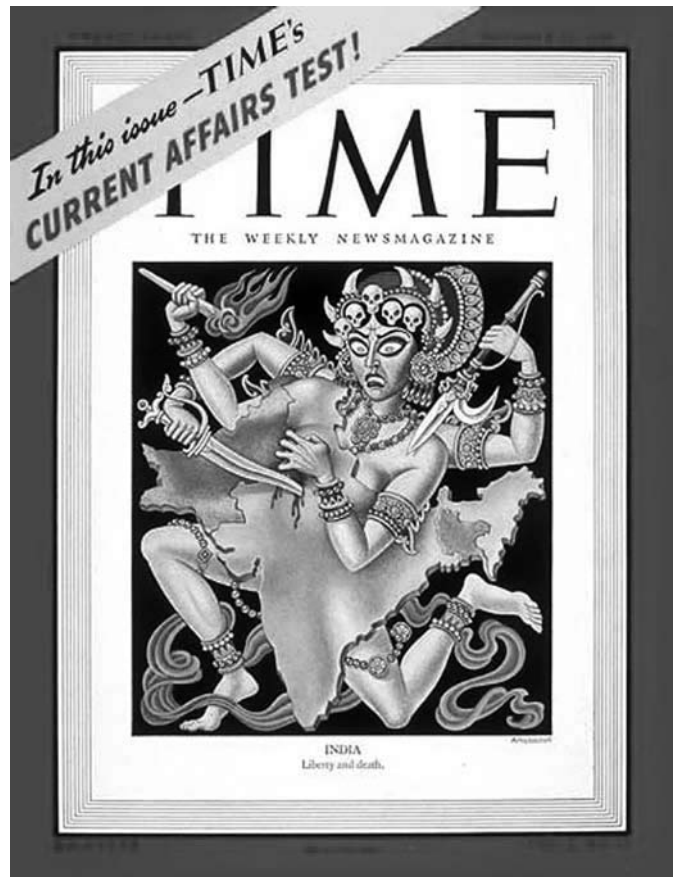
Visió general i claus per entendre els conflictes del Pakistan

basant-se en el temor que, quan recuperés el poder, la majoria hindú oprimís la minoria musulmana. Al conegut com a Discurs de Lahore (1940), Jinnah va exigir la creació d'un Estat propi per als musulmans en el marc del subcontinent³. En un exercici de càlcul, les elits musulmanes van considerar més avantatjós donar suport a la LM, que va fer una campanya intensa en el món rural, jugant la carta del temor a la discriminació a mans dels hindús i els valors islàmics. La violència interreligiosa va esclatar amb duresa en el darrer tram de la dominació britànica, fent ingovernable el país. Arreu del territori van esclatar violents enfrontaments en què milers de persones van perdre la vida.

Finalment, el 14 d'agost de 1947 va néixer el nou Estat dels musulmans indis, el Pakistan, tot i que dividit en dues parts (Pakistan Oriental i Occidental) separades per 2.000 kilòmetres de territori indi. La zona est estava conformada, bàsicament, per la comunitat bengali (uniforme ètnicament i lingüísticament), i a l'oest, els territoris que encara avui conformen el que coneixem com a Pakistan. Prop de set milions de musulmans residents fora de les noves fronteres del Pakistan van abandonar la seva regió per anar a viure al nou Estat dels musulmans. Són els coneguts com a *muhajirs*, un grup heterodox de persones que tenen en comú la seva religió (un islam amb una profunda empremta política) i el dinamisme que comparteixen els qui decideixen emigrar i buscar sort en un nou territori. Entre ells, hi trobem gairebé la totalitat dels treballadors de l'Administració britànica de religió musulmana (el 98%), membres d'una elit cultural amb qui la LM va donar forma al nou Estat. L'argamassa que havia de mantenir unit el país era l'islam, l'element comú entre els vells i els nous habitants dels territoris. Malgrat tot, l'existència de profundes fractures ètniques i el fet que les comunitats d'acollida haguessin estat gairebé al marge del procés de creació del país, va fer que mai no s'arribés a posar en marxa una identitat estatal uniforme, ja que tampoc mai no es va generar una visió uniforme del mateix islam. Per als líders de la LM i les elits polítiques, pensar en islam era pensar en identitat i en construcció nacional, en un islam gairebé laic. Per contra, per a moltes persones que, per diversos motius van quedar excloses del procés de construcció de la identitat, l'islam encara implicà matisos *teològics*, en alguns casos directament lligats a la no-identificació amb la identitat dominant i, per tant, una certa recerca de la cultura subalterna que va conduir a una visió, també subalterna, del mateix islam.

La dinàmica d'inestabilitat permanent, afavorida per la geopolítica regional i la fragmentació interna i, possiblement, també un cert "mite fundacional" caracteritzat per la revolució político-religiosa i la redefinició de la identitat en oposició a la poderosa identitat índia són elements que actuen sobre la ruta desitjada pels pakistanesos

El paper d'un Pakistan estable seria molt valuós per a la regió i per al conjunt del sistema internacional, ja que en aquestes condicions el país podria aportar molt en el procés de diàleg dins del mateix islam i amb els països a Orient i Occident. També seria clau per a l'Àsia Meridional, ja que donaria un nou impuls a les organitzacions de cooperació regional i podria estendre els beneficis del creixement de les economies emergents, en les quals viu una enorme part de la població mundial⁴.

Coberta de la revista *TIME* del 27 d'octubre de 1947

Claus per entendre els conflictes actuals al Pakistan

A grans pinzellades, podem dir que, actualment, al Pakistan hi ha obertes quatre grans dinàmiques de conflicte, que es desenvolupen en diferents escenaris. Els exposem aquí breument i, a través d'aquests, intentem abordar amb més detall alguna de les claus que ens han de permetre entendre la conflictivitat vigent. Òbviament, totes les claus exposades afecten també la resta de conflictes, ja que existeixen diferents interessos per desestabilitzar el Govern i promoure un canvi en l'orientació del país.

El Pakistan i els Estats Units. Un dels factors que ha contribuït a la situació actual és l'enclavament regional del Pakistan, de gran importància estratègica. Aquesta va cobrar una rellevància especial a partir del 1978, quan l'Iran i l'Afganistan van viure dos fets essencials de la seva història recent: el primer, la revolució islàmica que va portar al poder el primer (i únic) règim xiïta i va expulsar el xa, aliat tradicional dels Estats Units; el segon, la invasió de l'Afganistan per tropes soviètiques. Els dos fets van convertir el Pakistan en un aliat crucial, una base d'operacions des de la qual els Estats Units podien intervenir als estats veïns, principalment a l'Afganistan, país amb qui el Pakistan comparteix més de 2.500 kilòmetres de frontera (la Línia Durand, que no compta amb el reconeixement de l'Afganistan i divideix les terres dels paixtus), i que és tan porosa i difusa

La idea d'un Estat propi va prendre forma a partir del segle XX, gràcies en bona mesura a la influència dels britànics, que van començar a descriure en els seus estudis antropològics els *mahometans indis* com una comunitat diferenciada, dins del *Raj*

que alguns autors l'han definida com “una línia dibuixada a la sorra”. Des del Pakistan, i amb la col·laboració dels militars i els seus serveis secrets, els estatunidencs van organitzar i entrenar la insurgència contra els soviètics. Per dotar-la d'un motor ideològic, es va afavorir una visió radical de l'islamisme que inflamava les ànsies de combatre els soldats impius de l'URSS. Posant topalls a una hipotètica expansió de la revolució xiïta iraniana, també es va afavorir la versió sunnita *wahabita* de l'islam, que va implicar el desplaçament de fidels de l'Orient Mitjà, i en especial de l'Aràbia Saudita, a l'Afganistan, emfatitzant la idea de la *jihad* en l'accepció més violenta del terme, és a dir, com una guerra santa contra els infidels. Aquesta estratègia, desplegada des del Pakistan, va suposar desfermar les forces d'un radicalisme religiós violent que a curt termini va resultar com un míssil teledirigit en mans de la potència estatunidenca, però que en col·lapsar-se l'URSS i perdre el *target*, es va tornar contra la potència que tenia més a la vora, els Estats Units, tot radicalitzant part del món musulmà i sent causa i pretext del nou context internacional de seguretat que es va obrir després de l'11-S de 2001.

El Pakistan va esdevenir novament, a partir de l'11-S, un aliat clau per als Estats Units. Calia aquesta vegada apagar el foc que s'havia encès durant els anys vuitanta, utilitzant el règim del general Pervez Musharraf (al poder des del 1999 gràcies a un cop d'Estat) com a aliat en la lluita contra el règim dels talibans, fonamentalistes religiosos que s'havien implantat al país veí, l'Afganistan, i que es considerava que havien donat cobertura als responsables dels atacs contra els Estats Units. Si bé per als Estats Units es tractava de confiar de

nou en un aliat per atacar l'Afganistan, el cost per al Govern pakistanès ha estat molt superior, ja que s'atacava un país que era un paradigma (si bé un d'històric) de règim islàmic. En el món actual, a més, els Estats Units s'han convertit per a molts musulmans en un enemic de la seva religió, més que no pas un garant de la fe davant del comunisme.

Avui, vuit anys després de la invasió, els avenços a l'Afganistan han estat modestos (ja que es tracta d'un país en què les bombes van desintegrar l'escassa matèria organitzativa per construir una societat i un Estat) i, per contra, la porositat de la frontera amb el Pakistan i el fet que sigui una regió muntanyosa i remota, predominantment tribal i desatesa pel Govern central, han contribuït a un reflux de la violència cap al Pakistan. La Província Fronterera del Nord-Oest (NWFT) i les Àrees Tribals sota Administració Federal (FATA), i principalment els districtes de Swat, Bajaur i Waziristan, han estat enclavaments en què els combats han estat sagnants i s'han interconnectat progressivament mitjançant un flux de militants que es desplacen estratègicament. El conflicte ha tingut una segona conseqüència: les onades de refugiats afganesos que han travessat la frontera fugint de la violència al seu país, i que han convertit el Pakistan en el país amb més població de refugiats de tot el món. L'ONU va informar el 2003 que havien aconseguit la repatriació de prop d'un milió i mig de refugiats, però es considerava que un milió més encara estava en camps d'acollida al país, principalment en aquestes dues regions.

Cridant a l'oració des de diferents minarets. La qüestió de l'islam mereix una anàlisi més profunda, tractada en altres articles d'aquest monogràfic. Tan sols dir que, malgrat que a primer cop d'ull podria semblar que al país hi ha una gran homogeneïtat religiosa (el 96% dels pakistanesos es defineixen com a musulmans), l'islam pakistanès es subdivideix, en primer lloc, en dues grans escoles (un 70% de sunnites i aproximadament un 20% de xiïtes), i a partir d'aquí es subdivideix en multitud de tradicions i sectes. Els motius d'aquesta *atomització* religiosa són, a grans trets, el citat fenomen d'un islam autòcton (a vegades híbrid amb l'ètnia o altres religions, com l'hinduisme); un islam emigrant (elitista i laic); i un de promogut des de l'exterior (principalment des de l'Iran en favor del xiisme, i des de l'Aràbia Saudita en favor del sunnisme). A això s'afegeix el fet que cap dels diferents règims que s'han succeït al poder pakistanès ha estat capaç d'imposar una versió unitària de la religió. Tot plegat ha permès que al país proliferin nuclis de difusió de l'islamisme més radical, a l'entorn de clergues carismàtics, com els que es van atrinxerar i van forçar l'assalt de l'exèrcit a la mesquita vermella d'Islamabad, el juny del 2007, acció que es va saldar amb 100 víctimes mortals. L'únic intent d'uniformització de l'islam va estar protagonitzat pel general colpista Zia ul-Haq, a partir del 1977, en favor del sunnisme, intent que va conduir a una major polarització a causa de la radicalització de les postures i l'inici de la violència dins de la mateixa comunitat musulmana (entre sunnites i xiïtes al principi i, més recentment, entre les mateixes sectes sunnites) que ha estat cada vegada més intensa. Des del 1989 fins al 2007, 5.530 persones haurien mort víctimes d'aquest enfrontament, seguint una tendència clarament a l'alça.

Ètnies amb poder, ètnies rebels i ètnies oblidades.

Des de temps de la colònia, algunes ètnies van tenir un accés privilegiat a l'administració i les institucions, o al centre del poder, per factors tan diversos com la tradició, l'accés als recursos o l'educació. De totes elles, la punjabi ha desenvolupat un vincle especial amb el poder, i, en especial, amb l'exèrcit.

Llavors i ara, els punjabis han estat sobrerrepresentats a la institució militar, sense la qual no es pot entendre el Pakistan. L'exèrcit va ser, des del naixement del país, l'encarregat de vetllar per la supervivència del país davant l'amenaça índia. En un país on l'Estat (entès com a entramat d'institucions present a tot el territori) mai no s'ha arribat a instaurar plenament, l'exèrcit ha estat l'únic actor capaç de fer-se present arreu. Investigacions dedicades al paper de l'exèrcit als estats en construcció, han descrit la lògica militar com una lògica quasiètnica, en el sentit que davant d'una identitat nacional encara tendra, és capaç de forjar una comunitat uniforme i corporativista, que sovint comparteix

1971, quan el Pakistan Oriental (que comptava amb un 55% de la població del país) on vivia població majoritàriament d'ètnia bengali i que disposava d'una renda entre dues i quatre vegades més baixa que les altres ètnies, es va escindir per crear l'Estat independent de Bangladesh. La lectura que cal extreure d'aquesta ruptura és que l'islam era un ciment suficient per justificar la creació d'un nou Estat, però que no era capaç de suportar la tensió generada per la combinació de desigualtat socioeconòmica i clivella ètnica.

De marcat perfil ètnic i amb un component d'accés als recursos energètics, el conflicte de Balutxistan incorpora també les dues variables que hem exposat. Potser per això ha estat un dels que més atenció ha rebut de les autoritats d'Islamabad, que han iniciat processos de diàleg amb els balutxis. Tot i que representen un percentatge molt reduït de la població pakistanesa, també es troben presents a l'Iran i a l'Afganistan i, per tant, una complicació del conflicte podria tenir implicacions regionals.

Ivan Pechorin ©

uns valors i una visió del món —de caràcter marcial. En el cas del Pakistan, l'ètnicitat que hauria pogut generar l'exèrcit, s'ha vist reforçada per una etnicitat *ètnica*, en el sentit que els punjabis han acaparat el 80% dels càrrecs militars. La combinació del messianisme de l'Exèrcit pakistanès, i la seva identificació ètnica ha fet que en algunes ocasions es confonguessin els interessos dels punjabis amb els del país, i no només això, sinó que l'Exèrcit intervingués al seu favor (com per exemple, el 1971 durant la segregació del Pakistan Oriental, o més recentment i amb menor escala, al conflicte de Balutxistan).

Aquesta sobrerrepresentació de la majoria punjabi ha propiciat protestes quan, a més, s'ha combinat amb desigualtats de renda i d'accés als recursos⁵. Els punjabis, i en menor mesura també els sindhis (que gaudeixen de les terres fèrtils al sud del riu Indus), són les ètnies que disposen d'una renda mitjana superior. Aquest element de desigualtat ètnica va ser crucial, per exemple, per estimular la ruptura del país en dues parts el

Finalment, el conflicte ètnic més greu és el que es genera a l'entorn de l'ètnia paixtu, a cavall entre el Pakistan i l'Afganistan i immersa en la violència dels talibans, amb la qual en algunes ocasions ha col·laborat (no en va, molts talibans són també de l'ètnia paixtu). La reclamació d'un Estat propi, el Paixtunistan i la superposició amb els diversos conflictes ha fet afirmar a alguns autors que aquest és una "bomba amb el detonador en marxa" i que, més tard o més d'hora, reclamarà l'atenció principal. Perdre el territori dels paixtus seria una amputació enorme de territori per a ambdós estats, malgrat que podria ser necessària si el que es pretén és establir-los a llarg termini. El que és indubtable és que es tracta d'un problema que caldrà afrontar ben aviat.

El conflicte polític: una democràcia ferida. El darrer conflicte a què farem referència és el conflicte polític encetat recentment en favor de la democratització real del país, i que cal emmarcar en la tradició autoritària del Govern pakistanès.

Els conflictes que hem esmentat anteriorment són ingredients per a un còctel que posa traves serioses a l'establiment d'un veritable sistema democràtic; traves que, d'altra banda, estan institucionalitzades per les amplíssimes atribucions que ostenta el president de la república.

Si fem una cronologia de la història política del país, podem veure com allò que crida en primer lloc l'atenció és que, sovint, el Govern ha estat en mans de generals colpistes. Aquesta característica ha estat també afavorida pel fet que el país ha estat un aliat militar clau per a les potències internacionals, les quals donaven suport amb gust a un interlocutor militar. La sensació de caos i violència també ha afavorit el desig (dins i fora del país) d'un Govern capaç d'imposar l'ordre.

Per contra, els partits polítics i la classe política pakistanesa han estat massa sovint allunyats de les veritables demandes de la població (desitjosa de millorar les seves condicions de vida) i s'han dedicat a tramatar conspiracions *shakespearianes* per tal de conservar el poder a qualsevol preu. Es tracta de polítics carismàtics, capaços de mobilitzar la gent i que, un cop han arribat a la popularitat, s'hi arrapen malgrat els recurrents escàndols de corrupció i de males pràctiques. I això és perquè capitalitzen alguns dels fonaments del poder (s'han erigit en portaveus d'una ètnia o són els caps de l'Exèrcit). El clan dels Bhutto, a la província del Sindh, o Nawaz Sharif "el tigre del Punjab", han estat abanderats d'aquest model. La segmentació i la fidelitat del vot ens expliquen també per què alguns partits islamistes han pogut cultivar lligams creixents amb el Govern (el cas de Musharraf n'és un exemple), ja que en un tauler amb tantes fitxes jugades, és un dels pocs marges de maniobra per als partits per augmentar el seu suport.

L'herència autoritària ha fet que el president disposi d'un poder molt gran en la democràcia formal del Pakistan. Aquest ha estat en molts moments un impediment per assolir una democràcia real, més enllà de la presència o no de militars al poder que, evidentment, és el primer obstacle. Fins i tot amb un Govern civil, el president ostenta atribucions massa grans, com va quedar demostrat en el contenciós entre l'anterior president i general, Musharraf, i el president del Tribunal Suprem, Iftikhar Chaudhry: després que aquest darrer s'oposés públicament a les maniobres del general colpista per aferrar-se al poder en contra de la llei, va ser destituït i posteriorment arrestat. No és l'únic exemple que demostra que la separació de poders al Pakistan és inexistent (de fet, es podria qüestionar fins i tot si aquests poders han estat constituïts plenament). Però sí que és el cas més emblemàtic de lluita per avançar vers una democràcia real al país, que ha fet de Chaudhry un heroi per a molts pakistanesos que tenen esperança en el futur del seu país i que, des de la societat civil, busquen atraure l'atenció dels qui els governen cap a les seves prioritats reals.

Per fer possible aquest objectiu cal reduir la percepció d'amenaça interior i exterior, un element en què les potències estrangeres (els Estats Units, la UE, la Xina i l'Índia) poden influir de manera determinant. No en va, es diu que el Pakistan ha estat un país d'aliats difuminats i enemics ben definits. S'hi juguen molt. Els analistes han advertit infinites vegades del perill que l'armament nuclear que posseeix el Pakistan caigui

en mans de grups terroristes. Aquest ha estat batejat com el *malson* de l'Administració estatunidenca, que realitza molt freqüentment exercicis de simulació d'una intervenció militar al país per aturar una incursió d'insurgents al Pakistan amb destí als arsenals atòmics. Al Pentàgon sembla que es té clar que avui hi ha més perill en un possible col·lapse del Pakistan que fins i tot en la mateixa estabilització de l'Iraq o de l'Afganistan. Però també caldria que els governants prenguessin en consideració els missatges que els envia la població a través del vot: ni a les zones on la insurgència és més gran els partits extremistes obtenen un percentatge rellevant de vot; al contrari, i malgrat el perill real (en un context d'atemptats contra la vida de les persones), el nivell de participació en les darreres eleccions va ser relativament alt i va apostar pels representants de la reforma política. La sensació és que, enmig de les bombes i d'una classe política enfrontada, els pakistanesos encara creuen en la idea d'un país millor, i busquen, sense sort, qui els hi pugui guiar. ●

Notes

1. Cal fer un incís aquí per dir que la relació entre víctimes mortals i catàstrofes naturals està més relacionada amb la qualitat de les infraestructures i les polítiques de prevenció que no pas amb la intensitat específica del fenomen o la ubicació concreta de la zona. És per això que el drama de les catàstrofes naturals es pot pal·liar millor des de l'economia i la política que des de la medicina o la geologia.
2. Definir aquest ordenament com a natural obeeix tan sols a la voluntat de presentar una imatge simplificada que faciliti la comprensió de les dinàmiques que actuen. Per descomptat, cal ser conscient que la distribució anterior de la població de ben segur que també obeeix a raons històriques i polítiques que, en aquest cas, s'obvien per tal d'expressar un cert moment fundacional.
3. Alguns autors han posat en dubte que la independència fos el veritable objectiu de Jinnah i els líders de la Lliga Musulmana, ja que implicava instal·lar-se en territoris on la població era poc adepta a la idea. I, a més, podia oferir pocs beneficis als qui decidissin abandonar l'Índia i instal·lar-s'hi. De ser així, la idea del Pakistan hauria estat un element de pressió en les negociacions, cohesionador de la població que, més o menys inesperadament, s'hauria acabat materialitzant.
4. Un exemple és la South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC) que ha estat bloquejada, bé per l'Índia o pel Pakistan, a causa del conflicte que els enfronta i que té en el Caixmir una zona sensible que connecta els arsenals de dues potències nuclears.
5. No en va l'Exèrcit ha rebut un percentatge molt alt de la despesa pública (un 28% el 2007, més del 59% a principi dels cinquanta) i es considera que, a través de la complexa xarxa de corporacions industrials i financeres que ha desenvolupat, controla el 35% del PIB nacional.

Referències bibliogràfiques

- ABBAS**, Hassan. "Política, historia y relaciones con Occidente". A: "Pakistán". *Culturas*. No. 1, 2008. Fundación Tres Culturas del Mediterráneo. P. 29-40.
- BALLESTEROS**, Ana. "Sectarismo islámico. Militancias religiosas y sus causas". A: "Pakistán". *Culturas*. No. 1, 2008. Fundación Tres Culturas del Mediterráneo. P. 41-50.
- BBC News online**. Especial "Pakistan in Turmoil". Consultable a: http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/south_asia/2007/pakistan/default.stm
- BROWN**, Judith M. *Modern India. The origins of an Asian Democracy*. The Short Oxford History of the Modern World. Nova Delhi, Oxford i Nova York: Oxford University Press, 1994.
- COHEN**, Stephen Philip. *The idea of Pakistan*. Nova York: The Brookings Institution Press, 2004.
- COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS**. *Backgrounder: Pakistan Fragile Foundations*. Consultable a: www.cfr.org/publication/18749
- JAFFRELOT**, Christophe (ed.). *A history of Pakistan and its origins*. Londres: Anthem Press, 2002.